

SELMA LAGERLÖFOVÁ 20. 11. 1858 – 16. 3. 1940

Selma Ottilia Lovisa Lagerlöfová, vrcholná představitelka novoromantismu ve Švédsku, se narodila 20. listopadu 1858 v západošvédském kraji Värmland, na statku Marbacka. Její otec byl důstojník a statkář. Když byly Selmě tři roky, ochrnula na nohy. Celý rok trvalo, než začala znovu chodit. Onemocnění kyčelního kloubu se již nikdy úplně nezbavila. Kvůli své nemoci se nemohla přímo účastnit všeho ruchu a veselí kolem ní. Stala se však náruživou čtenářkou knih, posluchačkou fantastických příběhů, které jí vyprávěla milovaná babička, a pozorovatelkou života. Díky tomu byla i přes svůj handicap neustále ve víru dění. V patnácti letech začala psát básně, poemy a později povídky. Proti vůli rodičů vystudovala učitelský ústav ve Stockholmu a v letech 1885-1896 působila jako učitelka v Landskroně. Po otcově smrti se rodina ocitla v opravdové bídě. Otcův statek Marbacka byl zadlužen a rodina musela opustit svůj milovaný domov. Od té doby toužila Selma Lagerlöfová po jediném – koupit statek zpět a vrátit se domů.

Její první román *Gösta Berling* (1891) vznikl deset let a postupně prošel velkou proměnou. Nejprve byl zamýšlen jako veršovaný epický cyklus. Později jej Lagerlöfová přepracovala na drama a teprve nakladatelský zásah mu dal konečnou prozaickou podobu. V roce 1890 poslala pět dokončených kapitol do soutěže o nejlepší povídku v časopise Iduna a získala první cenu. O rok později román vyšel a stal se největším, nejoriginálnějším a nejslavnějším dílem Selmy Lagerlöfové. Modelem titulní postavy Gösty Berlinga byl otcův přítel z mládí, veselý sesazený pastor, který spolu se starými důstojníky jezdíval na návštěvu do Marbacky. Rozjaření hosté si pak dlouze vyprávěli svá hrdinství, většinou vybájená, plná fantazie a humoru. Právě z těchto vyprávění Lagerlöfová čerpala. Román líčí příběhy většího množství postav, jejichž životy jsou spojeny s fiktivním panstvím Ekeby ve värmlandském kraji. Na Ekeby vládne pevnou rukou nešťastně provdaná majorka Samzeliová. Součástí panství je i takzvané kavalírské křídlo, útulek pro dvanáct kavalírů neboli vojenských vysloužilců, zchudlých šlechticů a umělců. Mezi ně patří také hlavní hrdina Gösta Berling, sesazený kněz,

výjimečný a nezkrotný muž, který v sobě spojuje pozitivní i záporné síly a vlastnosti člověka – lásku i nenávisť, výbušnost i poctivou touhu po klidném a spravedlivém životě. Kavalíři se oddávají bezstarostnému životu plnému zábavy – holdují hlavně pití, lovu a hazardním hrám. Jedné štědrovečerní noci uzavrou smlouvu s ďáblem a zaprodají mu majorčinu duši. Musí také slíbit, že se celý rok budou věnovat pouze radovánkám a nepodniknou nic užitečného. Za to mají získat hutě patřící Samzeliovým, které pro ně představují vidinu života v přepychu a bohatství. Nezodpovědný životní styl kavalírů však přivede Ekeby k úpadku. Gösta i jeho kumpáni si nakonec uvědomí nezbytnost práce a odpovědnosti. Přiloží ruku k dílu a zanedbaný kraj začne postupně znovu prosperovat. Kritika i čtenáři román zpočátku odmítali a považovali jej za příliš netradiční. Změna nastala v okamžiku, kdy dánský kritik Brandes, který byl v té době na Severu považován za zákonodárnou autoritu, ocenil vysoké hodnoty tohoto díla. Během několika let začal román vzbuzovat neutuchající bouři obdivu. Gustav Pallas o tomto díle napsal: „*Gösta Berling není vlastně román, spíš volná řada blednoucích obrázků, spojených jen společnými osobami, mnohdy ani těmi ne. Hlavním pojátkem jest vroucí jas vzpomínek a radostná láska k domovině.*“

V roce 1894 vyšla sbírka povídek o přírodě a lidech *Neviditelná pouta*. Nové obzory otevřelo Selmě Lagerlöfové přátelství se Sophií Elkanovou, životní družkou a spolupoutnicí. Podnikla s ní cestu do Itálie a na Blízký Východ. Zkušenosti z cest se promítly do románu ze Sicílie *Antikristovy záznaky* (1897), který se svým námětem i umístěním děje zcela liší od děl předcházejících a je důkazem toho, že se Lagerlöfová aktivně zajímala o společenské a sociální otázky. Toto dílo je považováno za myšlenkově nejoriginálnější a vzbudilo ohlas i ve světě.

Umělecké zrání Selmy Lagerlöfové postupovalo nezadržitelně vpřed. Příkladem toho je také sbírka historických povídek *Královny Kungahällské* z roku 1899. V tomto roce vyšla rovněž novela s námětem duševní nemoci *Povídka o panském sídle*, která je variací příběhu krásky a zvířete. Je to vyprávění o mladém muži, který ztratil rozum, a o dívce, která se ho snaží uzdravit a zachránit. Pohádkové motivy se zde mistrovsky prolínají s psychologií postav.

V roce 1897 se Lagerlöfová přestěhovala z jihošvédské Landskrony blíže ke svému domovu, do Falunu v Dalarně. Zde uslyšela příběh, který se stal dějovou osnovou jejího dvoudílného románu *Jeruzalém* (1901-1902). První díl románu se

odehrává v Dalarně a je považován za klasický portrét švédského sedláctví. Kromě realistický prvků obsahuje rovněž prvky fantastické a snové. Jeho hrdinové, Ingmarové, jsou ze starého selského rodu a od úsvitu do západu slunka pracují na půdě, kterou milují a která je pro ně vším. Do jejich uzavřeného, tradicemi spoutaného světa však vstoupí nepřátelský živel, švédsko-americký sektář Hellgum, který obrátí jejich šťastný a spořádaný život naruby. Snaží se získat přívržence a odvést je do zaslíbené svaté země, kde by žili podle přikázání Písma a očekávali příchod Pána a Stvořitele. Druhý díl románu se odehrává v cizí zemi, v Jeruzalémě. Základní myšlenkou celého díla je selská láska k půdě a konflikt mezi povinností lásky k půdě a lásky k Bohu. Činorodá práce, to je pro Lagerlöfovou příkaz lidské i Boží vůle, a proto se i její hrdina nakonec vrací na statek do vlasti, aby tuto vůli splnil.

Křesťanský motiv tvoří téměř polovinu tvorby Selmy Lagerlöfové. Křesťanství však pro ni nebylo filozofií, náboženstvím: „...*je to spíš jemný vzlet poesie, jenž tvoří plodnou náplň lidské duše.*“ Legendární zkazky, které jí vyprávěla babička, shrnula ve své knize *Legendy o Kristovi* (1904). Ve stejném roce vyšla novela *Poklad pana Arna*, která je vrcholem vypravěčského umění Lagerlöfové. Děj se odehrává v 16. století. Mladičká dívka Elsalill přežije vyvraždění obyvatel fary v pobřežním rybářském městečku a celý svůj život zasvětil jedinému – potrestat vrahy a pomstít nevinné oběti. Sir Archie a jeho dva kumpáni jsou za své loupežné a vražedné činy po právu potrestáni. Ani láska krásné Elsalill nemůže vytrhnout sira Archieho z náručí čekající spravedlnosti.

V roce 1901 vyzvalo švédské školství Selmu Lagerlöfovou k napsání zábavné učebnice zeměpisu pro švédské děti. Spisovatelka s neobvyklým návrhem souhlasila a vydala se na dlouhou objevnou cestu po rodné zemi, během které nasbírala potřebné vlastivědné údaje. Díky tomu vznikla kniha *Podivuhodná cesta Nilse Holgerssona Švédskem* (1906-1907), která se během několika let zařadila mezi nejoblíbenější knihy nejen švédských dětí, ale i dětí z celého světa. Hlavním hrdinou je zlý a neposlušný čtrnáctiletý chlapec Nils Holgersson, proměněný za své špatné charakterové vlastnosti ve skřítko. Aby napravil své chyby, snaží se zabránit domácímu houserovi Martinovi odletět s hejnem divokých hus. Ovine mu paže kolem krku a nechce ho pustit. Zapomene však, že je skřítek, a tak spolu s houserem a s divokými husami obletí celé Švédsko. Během cesty získává Nils vědomosti o krajině, přírodě, poznává dobro i zlo a

zjišťuje, co znamená přátelství a láska rodičů. Z protivného kluka se postupně stává milý a statečný hrdina, který dokáže ochránit své hejno před prolhaným lišákem Smirrem. Tento půvabný příběh podává dětem přitažlivou formou zeměpisné, dějepisné, přírodopisné a národopisné poznatky a zároveň v nich probouzí lásku k přírodě, zvířatům, domovu, lidem a národním tradicím. Kniha byla přeložena do všech kulturních jazyků a je důkazem toho, jak hluboko a důvěrně uměla Selma Lagerlöfová nahlédnout do světa dětských myšlenek a srdcí. Nejlépe to vystihují slova Gustava Pallase: „...*Neboť láska k dítěti byla z nejsilnějších inspiračních zdrojů autorky – která sama nepoznala slasti mateřské, ale zato chtěla projevit dětem svou oddanost a porozumění pro jejich duševní život svými uměleckými díly...*“

V roce 1907 byla Selma Lagerlöfová promována na čestného doktora univerzity v Upsale a o rok později vyšla její další sbírka povídek **Legendy** (1908). Největšího uznání se jí dostalo v roce 1909, kdy získala Nobelovu cenu za literaturu, která jí umožnila uskutečnit dávný sen – koupit zpět rodný statek Marbacku. Lagerlöfová po tomto vyznamenání nepolevila ve své tvůrčí práci a již v roce 1911 vydala další, poměrně rozsáhlý román **Liljecronův domov**, vyprávějící o osudech minulých generací na Marbacce. O rok později vznikl román **Vozka smrti** (1912), v němž Lagerlöfová zpracovala prastarou švédskou legendu o vozkovi, který musí celý rok jezdit světem a sbírat duše zemřelých. Na konci roku si může najít svého nástupce mezi hříšníky, kteří zemřou o silvestrovské noci. Jeden takový hříšník, David Holm, alkoholik a tyran vlastní rodiny leží na hřbitově zbitý do bezvědomí. Ve snové vizi mu proběhne před očima celý jeho nedůstojně prožitý život. Před údělem vozky smrti ho v posledním okamžiku zachrání sestra z armády spásy a navrací ho k řádnému životu.

Další významná pocta byla Selmě Lagerlöfové udělena v roce 1914, kdy byla zvolena jako první žena vůbec za člena Švédské akademie. Šestapadesátiletá básnířka stanula mezi „osmnácti nesmrtelnými“ a dosáhla vrcholu švédské světové slávy i umění. V tomto roce vyšel její další román **Císař z Portugalie** (1914). Jedná se o mistrně vyprávěný příběh otcovské lásky prostého venkovského člověka, který miluje svou jedinou dceru. Vlivem jejího zbloudění se pomate a pokládá se za císaře z Portugalie. Nakonec však svou láskou přivede milovanou dceru opět k řádnému životu.

Do života Lagerlöfové hmatatelně zasáhly hrůzy první světové války. Narušily zejména její duševní pohodu potřebnou pro tvůrčí práci. Psala jen velmi málo. Mezi

drobná díla z této doby patří například veselohry *Holátko* (1914), krátké protiválečné povídky *Mlha* (1916) a první svazek povídek *Trollové a lidé* (1915, druhý díl 1921). Během válečných let se Lagerlöfová všemi silami věnovala mírovému a protiválečnému boji. Otázka míru a války, bolesti a utrpení, ležela jako těžký, tíživý balvan na jejím srdci. Důkazem toho je protiválečný román *Proklatec* (1918), ve kterém jde především o zošklivění války, o vyvolání pocitu hnusu a odporu k této metle lidstva.

Léta 1922-1933 jsou závěrečným obdobím literární činnosti Selmy Lagerlöfové. Románovou trilogií *Löwensköldův prsten* (1925), *Charlotta Löwensköldová* (1925) a *Anna Svärdová* (1928) se Lagerlöfová vrací do rodného Värmlandu. Její pohled je však tentokrát již mnohem střízlivější, věcnější a racionálnější, ale stále stejně vášnivý ve svém lidském patosu. Do dramatického a napínavého děje začlenila celou plejádu lidských typů a charakterů z nejrozmanitějších vrstev a prostředí. Do popředí vystupují dvě ženy – Charlotta Löwensköldová, která bojuje o svou lásku proti společenským konvencím a předsudkům, a poslušná venkovská dívka Anna Svärdová, která vidí svou prospěšnost a smysl života v konání dobra. Plánovaný čtvrtý díl tohoto románového cyklu zůstal nedokončen.

Své dílo uzavřela Selma Lagerlöfová vzpomínkovými knihami *Marbacka* (1922), *Paměti dítěte* (1930) a *Deník pro Selmu Ottilii Lovisu Lagerlöfovou* (1932), ve kterých vypráví o svém dětství i dospívání a popisuje svou cestu ke spisovatelské dráze. V roce 1992 byla posmrtně vydána korespondence Lagerlöfové s její blízkou přítelkyní Sophií Elkanovou pod názvem *Učíš mě svobodě*. Většina jejích děl byla zdramatizována či zfilmována, např. *Vozka smrti* nebo *Poklad pana Arna*.

Na usedlosti Marbacka žila Selma Lagerlöfová až do své smrti 16. března 1940. Střídavě sem za ní jezdily dvě její životní lásky – Valborg Olanderová a Sophie Elkanová. Po roce 1940 se brány Marbacky naplno otevřely turistům, tak jak si to Lagerlöfová přála ve své závěti. Z Marbacky se stalo muzeum, které je vzpomínkou na spisovatelku, jejíž dílo znamená pro švédské slovesné umění skoro tolik jako literární odkaz H. C. Andersena pro kulturu dánskou a světovou. Selma Lagerlöfová vždy zůstala životním optimistou, nikdy se nevzdala naděje a touhy ve spravedlivější život. Víru v budoucnost, v člověka a v čin nikdy neztratila.